

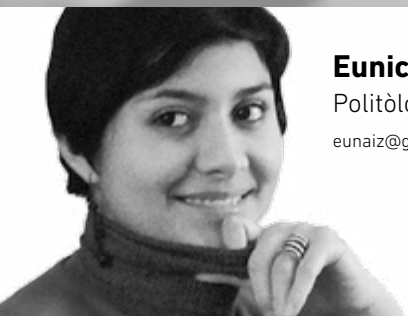

connexions

Immigració i nació al segle XXI: noves estatalitats per un projecte nacional no excloent

vista prèvia >

En societats plurals i diverses com la catalana, cal un projecte nacional que faci de la diversitat interna la seva força, el motor que en garanteixi la continuïtat. La nació al segle XXI ha de ser oberta i permeable, permanentment renovada amb les contribucions de tots els seus membres; els qui ja hi som i els qui vindran.

Eunice Romero

Polítloga

eunaiz@gmail.com

La primera dècada del segle XXI ha evidenciat el desgast del sistema econòmic dominant al món amb una demanda d'alternatives d'organització de la vida pública no gaire satisfeta. La concentració de capitals en el nord global, combinada amb el contrast de l'estructura demogràfica entre països, ha promogut el desplaçament poblacional per motius econòmics. Alhora, en els països de destí s'ha generat un cert proteccionisme del mercat laboral, intensificat amb la crisi, que restringeix l'accés de nova població. D'altra banda, la crisi dels refugiats, posa en evidència la incapacitat d'Europa com a entitat política per fer front a una crisi que ha estat, precisament i sobretot, política. Després que Europa fos un continent d'emigració, des de final del segle XVII, per motius econòmics i fins passada la meitat del segle XX, a causa de la persecució racial i política, la figura del refugiat ha anat perdent força a molts estats de la UE. Europa és avui una fortalesa infranquejable, amb moltes morts a les seves portes tacant-ne l'expedient en matèria humanitària.

Més enllà del que passa fora de les fronteres europees, al seu interior

hi ha malestar, por i mala premsa que s'estén sobre la presència de la població immigrada. Des de la ultradreta fins al suposat centreesquerra, amb més o menys matisos, es responsabilitza de la «degradació» de la qualitat de vida als qui «acaben d'arribar i tenen més ajudes que nosaltres» o «posen en perill la nostra forma de viure». La xenofòbia té lloc a societats paradigmàtiques dels diversos models de «gestió de les diversitats». Tant si l'aposta que s'ha fet és el reconeixement de diverses «comunitats culturals» com si s'ha optat per l'aculturació dels nousvinguts en un sistema de tall més assimilacionista, la diagnosi sobre la relació entre nació i immigració a l'Europa del segle XXI sembla deixar poc lloc per l'esperança.

Catalunya, no ha estat exempta d'aquests fenòmens econòmics i socials al tombant de segle. Ara bé, la crisi econòmica i social global ha vingut acompanyada de la irrupció del debat sobre la independència com a principal articulador del panorama polític, reorientant molt del descontentament a l'elaboració de propostes. Podem dir que ens trobem en una transició on l'aspira-

ció a la plena capacitat de modelar les nostres institucions suscita un replantejament de molts aspectes de la vida comuna. En aquest context, doncs, ens trobem davant la possibilitat d'imaginar marcs de relació que superin els problemes i defectes detectats fins ara.

Un element central d'aquest replantejament és el de la relació entre nació i immigració. Malgrat que els fluxos migratoris han esdevingut una de les característiques més sostingudes i creixents del món contemporani, l'estudi sistematitzat de les polítiques de gestió d'immigració en diversos països a l'Europa occidental continua detectant que la presència immigrant és objecte d'un intens conflicte polític perquè qüestiona l'estat nació en diversos àmbits: la sobirania territorial en el control de fronteres, els atributs de ciutadania i identitat i la pròpia manera d'entendre el sentit de pertinença a una comunitat nacional.¹

En una nació com la catalana és ineludible pensar un model d'estat

1 KOOPMANS, *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*.

En una nació com la catalana és ineludible pensar un model d'estat on la relació amb la immigració no desemboqui indefugiblement en confrontació

on la relació amb la immigració no desemboqui indefugiblement en confrontació. L'actual composició demogràfica de Catalunya ens obliga a pensar-ho així, ja que els nousvinguts són un pilar constitutiu de la societat catalana, amb més de dos terços de la població sent resultat directe o indirecte de la immigració del segle passat.² A més, el paper central de la immigració a la nació catalana no es limita al passat, ja que s'espera que la mobilitat poblacional tendeixi a augmentar globalment i Catalunya es perfila com a lloc de destí migratori, ja que segons el popular estudi de la demògrafa Anna Cabré,³ el sistema català de reproducció depèn fortament i de manera estructural de la immigració.

En la recerca d'un model nacional adequat a les característiques de la societat del segle XXI la pregunta recurrent és com podem millorar la gestió de la qüestió migratòria. Els estudis de migració no han parat d'expandir-se en camps disciplinaris des de la seva aparició i recullen

2 DOMINGO, *Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional*.

3 CABRÉ, *El sistema català de reproducció*.

una enorme quantitat d'experiències arreu del món. Tanmateix, una metanàlisi d'aquest corpus bibliogràfic ens fa veure la necessitat d'esmenar la lògica de fons que planteja la controvèrsia entre «autòctons» i «immigrants» com a irresoluble. Així, si tots els elements de la tensió entre autòctons i immigrants arreu d'Europa formen part fonamental del binomi estat/nació, ens caldrà indagar-ne l'origen per a repensar la qüestió. Adoptant una perspectiva sociològica crítica, entenem que amb la realitat social «no hi ha instrument de ruptura més poderós que la reconstrucció de l'origen: al fer ressorgir els conflictes i les confrontacions dels inicis i, alhora, les opcions descartades, es reactualitza la possibilitat que sigui d'altra manera».⁴

En aquesta exploració pretenem identificar els elements de la controvèrsia i localitzar-hi esclatxes de possibilitat per a una nova relació nació/immigració en el si d'una república sobirana. Fonamentem la crítica en la relació estat-nació a l'era moderna, recuperant reflexions provinents de la filosofia política, la

4 BORDIEU, «Esprits d'Etat», p. 51.

teoria crítica sociològica, els estudis del nacionalisme i de la immigració i l'aproximació etnogràfica al cas català. L'anàlisi que se'n deriva es desplega en dos plans complementaris. D'una banda, el filosòfic normatiu sobre la relació entre nació i immigració en contraposició a l'actual configuració en el marc de l'estat modern europeu. De l'altra, el de l'anàlisi etnogràfica social a Catalunya. Per tant, el primer pla ens ajuda a dibuixar ideals que poden guiar les nostres intencions cap a una articulació de la nació on la immigració no sigui entesa com a problema. El segon, ens permet entendre les possibilitats concretes d'acostar-nos-hi des de la complexitat, les contradiccions i les estratègies construïdes en el pla de la vida quotidiana per part de la població de la Catalunya contemporània.

Si bé és cert que el llarg debat sobre «què és una nació?» va ocupar una part importantíssima de l'interès al si dels estudis del nacionalisme, la qüestió sobre quin n'és l'origen, va posar sobre la taula elements molt transcendents sobre la seva naturalesa. Fonamentalment, ens va fer conscients que les nacions

La lògica nacionalista requereix l'oblit de les transformacions de la nació, fixant en temps buit l'origen mitificat de la nació immutable

no són eternes, i malgrat que el seu origen fos més remot o més recent, la rellevància cabdal d'allò nacional en l'articulació de la vida social està fortament lligada a les transformacions de l'era moderna. El nostre focus d'interès, doncs, és l'origen de la noció d'estat nació que instaura l'ordre social vigent per intentar esbrinar què és el que la defineix en conflicte davant la immigració.

Pierre Bourdieu (1930-2002) parlava de «pensament d'Estat» per explicar com l'estat intervé en la manera com percebem el món, des del coneixement. Per a Bourdieu, la dominació simbòlica del pensament d'estat es caracteritza per la inculcació d'un principi d'estructures cognitives i d'avaluació que són la base del «sentit comú». «La construcció de l'estat s'acompanya de la construcció d'una mena de transcendental històric comú immanent a tots els seus "subjectes". A través de l'enquadrament que imposa a les pràctiques, l'estat instaura i inculca formes i categories de percepció i pensament comunes, marcs de percepció social, de l'entèniment o de la memòria, estructures mentals, formes estatals de classificació. D'aquesta manera, crea una

mena d'orquestració immediata dels hàbits dels quals n'és el fonament, d'una mena de consens sobre aquest conjunt d'evidències compartides que són constitutives del sentit comú».⁵

La lògica fonamental de l'estat nació se sustenta en diverses dimensions que es reforcen mútuament, fent-ne més efectiva la funció de la ciutadania com a sistema integral d'exclusió. L'articulació d'un poble, un espai, un temps nacional fan de la ciutadania un instrument d'ordre social del qual disposa l'estat per administrar la població en el seu territori de sobirania.

La ciutadania nacional, tal com la coneixem avui, va anar adquirint les seves característiques al llarg de la història, forjada pels canvis en les relacions de poder. Segons Rogers Brubaker (1956)⁶ la institució i la ideologia de la ciutadania nacional va ser elaborada per primer cop durant la Revolució Francesa, aprofitant i donant rellevància a algunes estructures socials d'afiliació desenvolupades al llarg de l'Antic Règim ,

però dotant-les d'un nou sentit. En la societat de l'Antic Règim la desigualtat era a la base de l'ordre social. Els privilegis i greuges entre grups eren presents no només com una realitat social, sinó com un precepte legal establert. El criteri per gaudir d'uns drets i obligacions diferenciats no era la ciutadania o l'afiliació a l'estat, sinó l'adscripció a categories socials operatives en l'àmbit subestatal, amb independència de l'afiliació estatal. Pertànyer al clergat o la noblesa era el que atorgava privilegis. Els ciutadans, per tant, no gaudien de drets comuns, ni es discriminava els estrangers de manera sistemàtica.

Amb la Revolució, en canvi, la ciutadania va prendre valor ideològic, ja que va quedar definida com a estatus d'accés a drets en diverses dimensions de la vida social: la burgesa, la democràtica, la burocràtica i la nacional. Com a revolució burgesa va crear una comunitat d'iguals davant la llei, que es vinculava amb l'Estat immediatament i indiferenciada. Com a revolució democràtica, la ciutadania atorgava dret de participació en els afers de comandament de l'Estat. A més, amb la Revolució, el control burocràtic i la codificació de la ciu-

5 BORDIEU, «Esprits d'Etat», p. 59.

6 BRUBAKER, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*.

Quan la ciutadania nacional queda legitimada com a «naturalesa» es crea com a contrapartida la naturalització de la diferència inherent a la figura de l'estranger

tadania nacional van enfortir l'Estat modern com a institució de poder. Finalment, la influència de la dimensió nacional de la Revolució en la noció de ciutadania és imprescindible per entendre la seva capacitat d'exclusió dels estrangers. La primera fase de la Revolució Francesa mantenia la relativa irrellevància de la distinció entre estrangers i ciutadans. Tanmateix, els enfrontaments bèl·lics de la radicalització de la Revolució van generar un ambient de desconfiança, i tots els oponents polítics al nou règim eren assenyalats per la sospita permanent de conspiració. L'alteritat, la divergència i la dissensió van ser conductes castigades, i a la figura de l'estranger s'hi va associar el desprestigi. Ara començava a ser una condició no només estigmatitzada amb la malafiança, sinó que hi havia pràctiques de discriminació actives que incloïen un sistema de registre i vigilància, expulsions, sancions criminals especials, la demanda de proves de civisme, la confiscació de béns i la restricció de permís de residència en determinades àrees del territori nacional.⁷

7 BRUBAKER, *Citizenship and Nationhood in France and Germany*.

El sociòleg Craig Calhoun (1952)⁸ ens explica com les transformacions estructurals de la modernitat, de què hem parlat fins ara, van formar l'entramat sobre el qual es va bastir la idea d'identitat nacional subjectiva rellevant socialment. Segons ell, tot un nou imaginari sobre la humanitat i els individus va imposar-se com a hegemònic: vivim en un món de nacions i cada individu és un *homo nationalis*. La nova relació individu/estat no era merament administrativa, sinó que implicà un canvi en la concepció de la subjectivitat en la qual l'adscripció nacional va esdevenir central a la identitat individual. Així, l'individu de la modernitat es pensa com a reflexiu, autosuficient, autocontingut i es relaciona de manera directa, amb la nació integral. Aquest canvi és fonamental; a partir d'aleshores, els individus connectaven les seves percepcions amb una altra dimensió fins ara no gaire rellevant. Més enllà de les relacions cara a cara, fins i tot les més íntimes com ara les familiars, l'individu comença a pensar-se en connexió

8 CALHOUN, «Indirect Relationships and Imagined Communities: Large Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life».

amb la nació. Una nació d'individus intercanviables, iguals davant la llei i relacionats directament amb l'administració de l'estat nació. La identitat nacional esdevé el teló de fons de les accions més quotidianes. Les identitats deixen de basar-se exclusivament en l'experiència i la dimensió imaginària del fet social comença a cobrar un pes més rellevant. Cada cop més les identitats categòriques —que no necessiten les relacions cara a cara— passen al primer pla de l'organització política. És el fenomen que Benedict Anderson (1936–2015) descriu i analitza en la seva obra de referència *Comunitats imaginades*.⁹

Al costat d'aquest vincle íntim entre individu i nació, hi ha una concepció molt generalitzada de la nació com a ens immutable, amb una relació i percepció especial amb el temps. Un «temps buit» gràcies al qual, segons Anderson, la història s'escriu des de la lògica nacionalista moderna, amb un personatge —la nació— que travessa escenaris temporals, però que no muta internament. La lògica nacionalista requereix també l'oblit de les transformacions de la nació,

9 ANDERSON, *Imagined Communities*.

L'immigrant es troba mancat de legitimitat per ocupar el territori; és on no se l'espera i ha de demostrar la cortesia que correspon a algú que està de visita

fixant en aquest temps buit l'origen mitificat de la nació immutable. Aquesta lògica temporal és fonamental per articular l'autoctonia com a legitimació de la supremacia dels ciutadans nacionals en el territori nacional. Quan la ciutadania nacional queda legitimada com a «natural-lesa», es crea com a contrapartida la naturalització de la diferència inherent a la figura de l'estranger ja que quan una persona immigra a un territori nacional que li és aliè per dret, té lloc la institucionalització i internalització d'aquesta diferència com a defectuosa.

L'estrangeritat a partir de la instauració de l'estat nació no només és una categoria legal, sinó que esdevé una condició social i política informada per les ideologies nacionals. L'estat nació s'erigia com a estat per als «nacionals», una comunitat cohesionada i, ara ja, clarament definida, amb uns trets diferencials respecte els ciutadans d'altres nacions igualment delimitades per fronteres. Aquesta comunitat de ciutadans de la nació devia fidelitat a l'estat, font d'autoritat immediata; una lleialtat que a voltes s'hauria de veure transformada en enfrontaments bèl·lics

contra aquells ciutadans d'altres estats que s'havien definit com a essencialment diferents per obra i gràcia de la delimitació fronterera. L'estat, doncs, tal com adverteix Hannah Arendt (1906-1975),¹⁰ va esdevenir «instrument de la nació», pervertint així la seva funció com a garant dels drets dels seus membres, per passar a imposar la supremacia d'una nació sobre qualsevol altra forma de vida a l'interior del seu territori. Amb la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà de 1789, els drets deixaran de protegir la totalitat dels humans com a tal i es restringiran als individus en tant que ciutadans nacionals, reforçant la dominació de l'individu/ciutadà com a forma de subjectivitat privilegiada.

Es podria dir que és l'estat qui fabrica l'immigrant, no només ja com a concepte, sinó com a figura socialment destacada i amb uns atributs determinats, el més rellevant dels quals és la il·legitimitat de la seva presència, marcada d'incompletesa, desplaçada geogràficament i moral. Abdelmalek Sayad (1933-1998)¹¹ diu

que quan l'estat delimita el seu poder territorialment, fent-lo congruent amb una identitat nacional per als seus habitants, els insufla un sentit de pertinença que alhora marca el territori fent-lo «casa seva». L'immigrant, en canvi, es troba mancat de legitimitat per ocupar el territori; és on no se l'espera i ha de demostrar la cortesia que correspon a algú que està de visita.

Formar part d'un estat que té com a binomi indestriable una nació ja definida, significa assumir també aquesta col·lectivitat imaginària com a pròpia. També, en menor o major grau, els sentiments més subjectius dels ciutadans. En aquest sentit, Adrian Favell (1968)¹² diu que: «La filosofia republicana de *citoyenneté* és una teoria política d'integració que va més enllà de la determinació de fronteres i adscripció, i va al cor de la teorització de l'ordre social i moral i de la transformació política dels individus en elements constituents de l'estat-nació democràtic. [La reivindicació d'aquesta filosofia] ha transformat la pragmàtica teoria de

10 ARENDT, *The Origins of Totalitarianism*.

11 SAYAD, «Immigration et pensée d'Etat».

12 FAVELL, *Philosophies of Integration Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*, p.62.

A l'imaginari dominant, l'alteritat perpètua dels immigrants es planteja com una barrera insalvable per les relacions socials

la inserció social a través de l'habilitació socioeconòmica i la seguretat del benestar, en una [filosofia d'integració] que ara és revestida amb un conjunt completament nou de precondicions morals i culturals al voltant de la conversió d'individus lligats per la cultura, amb diversos interessos, en una ciutadania unificada». Així, els ciutadans nacionals legitimats incorporen el sentit d'ordre moral que valida l'avaluació i comprovació permanent de l'adscripció dels immigrants. Segons Favell, les polítiques d'integració juguen el paper de recordatori del vincle de fidelitat entre l'estat i els ciutadans nacionals. A través de la reivindicació d'una cultura i valors nacionals, fets a mida de l'*homo nationalis* ideal, les polítiques d'integració ratifiquen i mantenen les fronteres de pertinença a l'estat i amb allò legitimen l'estat nació com a sistema.

L'era moderna, doncs, ens ha heretat una concepció de nació fortament basada en la identitat i alhora una identitat subjectiva amb una forta preeminència de la identitat nacional. Com a conseqüència, tot i trobar-nos en una etapa de transició on aquesta idea de la identitat

resulta obsoleta, encara ens costa imaginar-nos representacions col·lectives allunyades d'aquesta lògica d'oposició entre nacionals i no-nacionals. El pensament d'estat està tan arrelat a la nostra cosmovisió i idea de subjectivitat que creiem sovint que ha d'haver-hi una relació entre individus i nació que és constant, igualment rellevant per tothom, unidireccional i exclusiva —certament, també exclouent. Empesos per aquesta lògica oblidem que al llarg del temps, i segons la posició de cadascú, pot haver-hi significats diversos del fet nacional. A més, en destacar una dimensió de la identitat —la pertinença nacional a través d'etiquetes fixes— oblidem la intermitència de la nostra relació amb la identitat nacional. No sempre estem igual d'orgullosos d'ella, ni ens hi sentim igualment d'interpel·lats tothora. Hi ha moments que ens podem mobilitzar amb intensitat per expressar-la i algun cop també deixem en el fons de tot el pla nacional per destacar-ne un altre, per exemple de pertinença de classe, de gènere o racial, entre d'altres.

El pensament d'estat ens fa tenir una visió fixa, unidimensional i magni-

ficada de la identitat, que confon i fusiona diversos nivells d'interacció i tipus de col·lectivitat a favor de la categorització de gran escala, la foto fixa del que se suposa que representa un determinat col·lectiu. Abans que l'experiència pròpia d'interacció amb el veí, prima la seva alteritat marcada per la frontera ètnica, de classe o qualsevol combinació que en destaquï el discurs mediatitzat. A l'imaginari dominant, l'alteritat perpètua dels immigrants es planteja com una barrera insalvable per a les relacions socials. Aquesta és una de les conseqüències més nocives de la relació del pensament d'estat amb la nació i la immigració, i una que també ens afecta actualment a Catalunya.

L'anàlisi de la configuració de la nació i la immigració en l'estat modern ens fa entendre la necessitat de pensar noves formes d'estatalitat que subverteixin aquesta lògica. L'entramat, com hem vist, és altament poderós i complicat d'interrompre pel seu ampli i profund abast. Ara bé, l'experiència nacional a Catalunya, amb una relació «dislocada» respecte l'Estat, ens permet imaginar noves formes d'estatalitat.

Cal minimitzar el risc de construir un estat «instrument de la nació» per dotar-nos d'un que garanteixi drets a tots els seus membres transcendent la lògica excloent de la ciutadania nacional

Si fins ara el pensament d'estat ens ha definit com a «excepcionals» o directament anormals, per manca d'estat o excés de nacionalisme, probablement aquesta controvèrsia ens hagi permès desenvolupar una relació amb la immigritud menys antitètica i en qualsevol cas, menys estàtica. L'absència d'un estat que intervingués burocràticament en la vida quotidiana d'aquells qui van immigrar al llarg del segle XX des de la resta de l'Estat, va permetre que les interaccions socials a nivell quotidià, a través de diversos projectes col·lectius enfortissin un teixit social cohesionat, i amb un alt grau de diversitat pel que fa a la intensitat i forma d'identificació amb la catalanitat. La manca d'acord sobre la definició estricta d'allò nacional català ha ofert més flexibilitat a la incorporació dels nous membres de la nació. De manera més o menys explícita, hem compartit una comunitat nacional arrelada en l'imaginari compartit i en les pràctiques.

És cert, però, que la confrontació amb l'Estat no ha significat una emancipació plena de la nació catalana. El pensament d'estat ens ha fet mantenir la resistència a l'intent

d'imposició nacionalitzadora de l'Estat, amb contrarelats que no han subvertit les lògiques del pensament d'estat pel que fa a les dimensions espacials i temporals de la nació, i ho han fet de manera limitada en la dimensió cultural i identitària. La transició que encetem al segle XXI ens exigeix emancipar-nos del pensament d'estat modern si no volem reproduir-ne els defectes. Cal minimitzar el risc de construir un estat «instrument de la nació» com adverteix Arendt, per dotar-nos d'un que garanteixi drets a tots els seus membres transcendent la lògica excloent de la ciutadania nacional. El recorregut històric crític dels fonaments de l'estat nació, exposat aquí, ens ha de permetre localitzar les tasques pendents.

Sense una accentuació exacerbada del debat identitària com encotillador de les relacions socials, donaríem pas a una multiplicitat de vies de construcció de comunitat superant la lògica d'ells i nosaltres. No es tracta doncs de fer espai per la representació de l'altre, al costat de l'un —«convertim en nostre un de cada color», «comptem-los per la causa»—, sinó de reconèixer la inco-

herència pròpia, alteritzar el nostre relat biogràfic, dislocar l'encaix, rehistoritzar la nació, fer-la mutable, recordar quines solidaritats ens han permès fer lligams, construir i mantenir institucions socials pròpies al llarg de la història nacional recent. No es tracta tant de canviar l'ordre de les peces, com de desdibuixar-ne les fronteres que en limiten el moviment. Cal anar més enllà de la lògica de representació política i del potencial clientelisme que es genera al seu voltant. Deixem de «gestionar la diversitat» per integrar l'alteritat i alteritzem la identitat integral i tancada que moltes vegades assumim influenciats pel pensament d'estat. Davant de la idea de nació immutable, rehistoritzem la nació, no ja per mitificar un moment fundacional, sinó per entendre les transformacions internes que han tingut lloc fins ara i les que vindran en el futur. La incorporació com a pilar vertebrador de la nació de la immigració ocorreguda de mig segle ençà és un primer pas. Un relat nacional que recuperi el dinamisme de la nació ens permet il·lustrar com dos termes que es plantegen com a antitètics en el pensament d'estat —immigrant/nacional—, poden convergir. Més

Més que una terra d'acollida, Catalunya és una nació d'immigritud que per aquesta via es va transformant i actualitzant com a projecte col·lectiu

que una terra d'acollida, Catalunya és una nació d'immigritud que per aquesta via es va transformant i actualitzant com a projecte col·lectiu. Des d'aquesta lògica, qui immigrés no seria vist com a irremeiablement contraposat a la nació. La diversitat tampoc seria font de desconfiança indefectiblement.

Pel que fa a la subjectivitat nacional, cal qüestionar la viabilitat i validesa d'un *homo nationalis* ideal que tanca l'espai per l'empatia. Cal reconèixer les pròpies incoherències per comprendre les dels altres i saber que hi ha espai per projectes comuns, perquè n'hi ha hagut, i en som conseqüència. Nosaltres som totes les nostres incoherències, els horrors i les virtuts, els d'abans i els de més tard. Diem, amb Julia Kristeva (1941), que: «els amics dels estrangers [...] no poden ésser altres que els que se senten estrangers a si mateixos. [És] a partir del moment en què el ciutadà-individu deixa de sentir-se unitari i gloriós, i descobreix les seves incoherències i els seus abismes —les seves “estrangeries”, en suma—, que ens replantegem la qüestió: fi de l'acollida de l'estranger a l'interior d'un sistema que l'anul·la per donar

pas a la cohabitació dels estrangers que tots reconeixem ésser».¹³ ■

13 KRISTEVA, *Etrangers à nous-mêmes*.

■ Bibliografia

ANDERSON, Benedict. *Imagined Communities*. Londres — Nova York: Verso, 2006.

ARENDT, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1979.

BOURDIEU, Pierre. «Esprits d'Etat». A *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 96, 1993.

BRUBAKER, Rogers. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.: Harvard U Press, 1992.

CABRÉ, Anna. *El sistema català de reproducció*. Barcelona: Proa, 1999.

CALHOUN, Craig. «Indirect Relationships and Imagined Communities: Large Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life». A BOURDIEU, Pierre i COLEMAN, James S. *Social Theory for a Changing Society*. Boulder: Westview Press, 1991.

DOMINGO, Andreu. *Catalunya al mirall de la immigració: demografia i identitat nacional*. Barcelona: L'Avenç, 2014.

FAVELL, Adrian. *Philosophies of Integration Immigration and the Idea of Citizenship in France and Britain*. Houndmills: Palgrave, 2001.

KOOPMANS, Ruud. *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2005.

KRISTEVA, Julia. *Etrangers à nous-mêmes*. Paris: Fayard, 1988.

SAYAD, Abdelmalek. «Immigration et pensée d'Etat». A *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1999.